

Smittkoppsympade år 1963 i ett material inskrivningspliktiga män¹⁾

Av docent *Folke Nordbring*, Uppsala

Smittkopps epidemien i Stockholm 1963 in-
nebar för läkarkåren i Sverige en allvarlig på-
minnelse om vad som numera när som helst kan
inträffa i vårt land med sin resande befolkning.
Epidemien torde ha medverkat till en skärpt
vaksamhet i diagnostiken av utslagssjukdomar
i hela landet, ej endast i Stockholm, och även gi-
vit anledning till förbättring av immunitetsläget
genom revaccinationer av sjukvårdspersonal i
stor omfattning. Fortlöpande information och
instruktion från Medicinalstyrelsen bidrog här till.

Allmänheten kunde inte heller gärna sväva i
okunnighet om epidemien och de risker för en
spridning utanför stockholmsområdet som före-
låg. Intensiteten i bevakningen av epidemien i
press, radio och TV lämnade intet övrigt att
önska.

Händelserna ledde, givetvis, till ympning i
stor skala av befolkningen i stockholmsområdet
(1). Även i landet i övrigt torde vaccinationen
ha varit omfattande.

En rad frågor av socialmedicinskt intresse
yppar sig, då man försöker föreställa sig all-
mänhetens reaktion inför en allvarlig epidemi
som den nu aktuella. Man torde kunna utgå
ifrån, att ett stort antal personer i stockholms-
området skyndsamt lät ympa sig av det skälet,
att de kände sig hotade av smitta. För befolk-
ningen utanför Stockholm, som på längre eller
kortare avstånd betraktade epidemiens utveck-
ling, kunde faran för en spridning av denna ut-
göra ett kraftigt incitament till vaccination. I
vilken utsträckning lät man ympa sig "för sä-
kerhets skull"? Vilka andra motiv ledde till att
man blev ympad eller avstod?

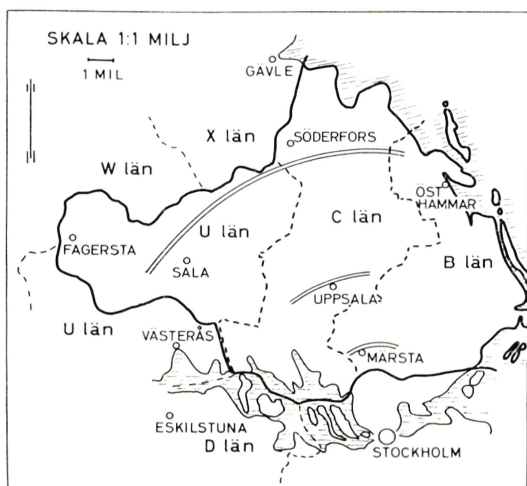
I denna uppsats redovisas ympningsstatus i ett
mindre material av 18-åriga ynglingar, som kal-

lats till värnpliktsinskrivning vid Uppsala in-
skrivningsområde (Io 8), omfattande Uppsala
län och delar av Västmanlands och Stockholms
län. Materialet är naturligtvis ingalunda repre-
sentativt för befolkningen i sin helhet, men det
har sitt ursprung i alla socialgrupper i samhäl-
let och kan illustrera vissa tendenser. Materialet
var också enkelt tillgängligt under min verksam-
het som inskrivningsläkare hösten 1963.

Material och metodik

Materialet utgöres av 867 ynglingar födda år 1945,
d. v. s. alla män som jag personligen undersökte under
inskrivningsförrättningarna november—december 1963.
Under läkarundersökningens gång diskuterades tidigare
sjukdomar, sjukhusvård och läkarbesök, och i detta re-
sonemang inskötis frågor om smittkoppsympning, även
i relation till epidemien i Stockholm. Någon längre tid
för intervjun stod inte till buds, men genom att samtal
och somatisk undersökning delvis skedde samtidigt,
präglades ej situationen av brådska. De prövade (dp)
hade omedelbart före läkarundersökningen anmodats
att fylla i uppgifter om tidigare vaccinationer på jour-
nalkortet. De var således förberedda på att ympningar
kanske skulle komma att efterfrågas av läkaren eller
kommenteras av denne.

Materialet har indelats i tre grupper alltefter det
geografiska läget för hemorten i förhållande till Stock-
holm. Se kartan på bild 1!

1) Från Epidemisjukhuset, Uppsala.

Grupp I. Denna grupp omfattar 406 undersökta från orter, belägna kring den yttre cirkeln på kartan. De fördelar sig på följande undersökningsplatser: Söderfors 126 st., Sala 135 st., Fagersta 113 st. och Östhammar 32 st. Dp i denna grupp är således bosatta tämligen avlägsen från Stockholm (12—18 mil).

Grupp II. Denna grupp omfattar 375 undersökta från Uppsala stad med närmaste omgivningar. Dp härstammar således från orter, belägna omkring 7 mil från Stockholm och med ganska livliga förbindelser med huvudstaden.

Grupp III. Denna lilla grupp på 86 undersökta från Märsta med omgivningar (omkring 4 mil från Stockholm) intar en särställning ej bara i geografiskt hänseende utan även på grund av sin sammansättning. I gruppen ingår ett rätt stort antal "internationella" gymnasister från läroverken i Sigtuna och även anställda vid Arlanda flygplats. Gruppen har dock medtagits för jämförelse.

Resultat

Det framgår av tabell 1 att endast 3 % uppgav sig aldrig någonsin vara ympade. Påståendet kunde verifieras genom frånvaro av ärr. I regel bekräftades också uppgiven ympning i barndomen genom återfunnet ärr.

13 ynglingar (1.5 %) sade sig icke känna till epidemien i Stockholm trots försök från intervjuaren att locka fram åtminstone något tecken till vetskap. Huvudparten av de ovetande var

bosatt i orter avlägsna från Stockholm. Samtliga var kroppsarbetare i relativt enkla befattningar, flertalet gjorde svaga prestationer i de psykologiska testen.

Under år 1963 hade c:a 20 % ympats i huvudgrupperna I och II. Endast ett fåtal, samtliga sjömän, hade ympats före stockholmsepidemien eller senare under hösten. I samtliga fall utom ett gällde det revaccinationer.

Ympningsfrekvensen år 1963, som den framgår av tabell I, skulle kunna antyda att ju närmare Stockholm man bodde, desto mera benägen att låta ympa sig i anledning av epidemien var man. En närmare analys av motiven till företagen ympning ger emellertid delvis en annan bild. Detta framgår av tabell 2.

Det visar sig, att en förestående och redan planerad utlandsresa med obligatoriskt krav på ympningsbevis varit det dominerande skälet till vaccination i de båda huvudgrupperna. I viss utsträckning har ledningen för en arbetsplats eller skola ansett det säkrast att bereda de anställda eller eleverna möjlighet att erhålla ymp-

TABELL 1. Ympningsstatus 1963 och kännedom om smittkopps epidemien i Stockholm hos 867 18-åriga, inskrivningspliktiga män inom Io 8.

Grupp	Antal under- sökta	Aldrig ympade		Ympade år 1963				Säger sig ej veta stockholmsepi- nien	
				Totalt		I samband med stock- holmsepidemien			
		Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
I	406	11	2.7	73	18.0	68	16.7	11	2.7
II	375	12	3.2	84	22.4	79	21.1	2	0.5
III	86	5	5.8	41	47.7	40	46.5	0	—
Σ Totalt	867	28	3.2	198	22.8	187	21.6	13	1.5

TABELL 2. Motiv som lett till ympning av 187 män i direkt samband med smittkopps epidemien i Stockholm 1963.

Anledning till ympning	Grupp I		Grupp II		Grupp III	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Utlandsresa	43	63.2	49	62.0	12	30.0
Vistats i Stockholm eller resa dit	10	14.7	1	1.3	0	—
Arbetsplats eller skola ordnat	7	10.3	19	24.0	23	57.5
Eget initiativ (ej resa, ej på arbetsplats)	8	11.8	10	12.7	5	12.5
Totalt	68	100.0	79	100.0	40	100.0

skydd. Behovet av en sådan säkerhetsåtgärd har känts mera påkallat i grupp II-regionen än i grupp I-orterna. I grupp III dominerar denna anledning till ympning av speciella skäl som redan omnämnts.

Endast c:a 12 % av de i samband med stockholmsepidemien ympade lät vaccinera sig på eget initiativ utan att tvingande skäl på grund av resa förelåg eller arrangemang för ympning på arbetsplatsen ordnats. De på grund av egna bedömanden ympade utgör i grupp I 2.0 % av hela antalet undersökta, i grupp II 2.7 %. I den lilla gruppen III utgör de 5.8 %. I allmänhet uppgavs "för säkerhets skull" som motiv. En svagbegåvad yngling, tillhörande grupp I, hade känt sig ängslig. I ett par fall var modern den pådrivande kraften. Någon hade ympats därför att "andra gjorde det".

Skälen till att avstå från ympning togs upp i intervjun. 57 av dp (6.6 %) hade revaccinerats inom tre år och fann därför ingen anledning att upprepa proceduren. Sju (0.8 %) avstod av medicinska skäl, t. ex. hudsjukdom eller epilepsi. De flesta övriga hade just inget skäl att andraga, och endast spontant meddelade orsaker registrerades.

Av de olika anledningar som uppgavs förekom ofta typen: "blev ej av", "tänkte göra det", "vi snackade om det hemma", "hade inte tid". Man hade således övervägt frågan men det kom inte längre än till ett övervägande.

En annan lika vanlig kommentar, kanske dominerande, var typen: "behövdes ej", "ingen anledning", "ej aktuellt", "höll mig hemma", "kom aldrig i närheten", "skulle ej utomlands". Dp i denna nyktert beräknande kategori kände sig uppenbarligen föga oroade på hemorten.

En tredje intressant typ av motivering framfördes av några: "bolaget ville inte ordna", "blev överhoppad på jobbet", "gick inte få tid hos doktorn". Dp i denna kategori lät tydligen saken bero, då man inte fick väntat stöd från olika instanser i samhället i sin strävan att bli ympad.

Kommentar

Undersökningen har visat att c:a 20 % (18.8 %) av de unga män, som var bosatta på ett relativt långt avstånd från Stockholm, blev ympade år 1963 i anledning av smittkopps epidemien. I c:a 90 % (87.8 %) blev ympningen utförd på grund av resa eller genom arbets- eller skollidningens försorg.

Endast 2.3 % av de undersökta ynglingarna från motsvarande orter fann det motiverat att på eget initiativ och efter egna bedömanden låta ympa sig i anledning av epidemien i Stockholm. Flertalet ansåg tydligen avståndet till Stockholm betryggande och lät sig ej påverkas av det stora utrymme epidemien gavs i press, radio och TV. Med hänsyn till den ofta dramatiska presentationen av stoffet i massmedia kan det vara ägnat att förvåna sig över, att inte fler ynglingar tog det säkra före det osäkra och lät revaccinera sig. Reaktionssättet kan kanske tolkas så, att man litade i första hand på myndigheternas bedömning av situationen och avvaktade lokala auktoritetens anmaning till ympning. Det finns tendenser i materialet, som tyder på att man fann det ganska självklart att ympa sig på arbetsplatsen, när tillfälle till detta bjöds, och att man då gärna följde arbetsledningens direktiv.

Självfallet kan resultatet av denna undersökning icke läggas till grund för mera vittgående konklusioner angående den ympning av befolkningen i gemen, som stockholmsepidemien kan ha givit anledning till. Materialet är ensidigt, och man kan mycket väl tänka sig att 18-åriga män i allmänhet är ganska obenägna att överväga presumptiva risker och söka skydda sig där emot. De kan tvärtom beräknas ha en tendens att vilja slå saken ifrån sig med en axelryckning. Å andra sidan torde de också gärna påverkas av omgivningens sätt att reagera och utan att egentligen själva ta ställning följa sin miljöns beteendemönster. De klara tendenser, som framkommit i materialet, kan därför tänkas i viss mån spegla reaktionen hos befolkningen i de berörda områdena, d. v. s. fränsett resenärer och sjukvårdspersonal jämte vissa andra kate-

gorier anställda och skolelever kan det misstänkas att förhållandevis få blev ympade i anledning av smittkoppsepidemien 1963. Mera omfattande socialmedicinska undersökningar av representativa material skulle kunna lämna besked på denna punkt.

Överhuvud taget borde det vara av betydande epidemiologiskt intresse att genom tvärsnittsundersökningar av befolkningen i olika områden i landet försöka skapa sig en uppfattning om aktuellt status beträffande ympskyddet.

Sammanfattning

Status avseende ympning mot smittkoppor har undersökts i ett material av 867 män, födda 1945 och bosatta i Uppsala, Västmanlands och Stockholms län. Ynglingarna hade kallats till inskrivningsförrättningar inom Uppsala inskrivningsområde november—december 1963. Avsikten var att med hänsyn till smittkoppsepidemien i Stockholm 1963 utröna frekvensen av detta år

ympade och att analysera de föreburna motiven till ympning.

Inom huvudgrupperna, bosatta på i genomsnitt 7 och 15 mils avstånd från Stockholm, hade omkring 20 % ympats i anledning av epidemien. Det helt dominerande motivet till ympning var förestående utlandsresa. I viss utsträckning ordnades vaccination på arbetsplatsen eller i skolan. Endast omkring 12 % av de år 1963 i samband med stockholmsepidemien ympade, utgörande 2.3 % av hela antalet undersökta inom huvudgrupperna, lät vaccinera sig på grund av egna överväganden i anledning av det inträffade.

REFERENS

1. Zetterberg, B., Alin, K., Huldt, Gunnel, Jernelius, H., Malmgren, G., Nyström, K. G., Ringertz, O., Svedmyr, A. & Wallmark, G.: Föredrag vid Medicinska Riksstämman, Stockholm, 1 december 1963. Bild. 1. Karta över Uppsala inskrivningsområde. De dubbla linjerna representerar cirklar med olika radier, utgående från Stockholm.

ZEISS STANDARD JUNIOR

Kurs- och arbetsmikroskop

Prospekt och upplysningar från

ZEISS SVENSKA AB

Symbolen för världsberömd optik

STOCKHOLM, Kungsg. 33, tel. 24 02 00

GÖTEBORG, St. Nygat. 29, tel. 10 69 00

LUND, L:a Gråbrödersg. 2, tel. 237 04

UMEÅ, Skolgatan 117, tel. 227 65

